

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/radio-wolna-europa/93232,Niezlomny-z-Londynu-Tadeusz-Zenczykowski-Zawadzki.html>

BIOGRAM / BIOGRAFIA

Niezlomny z Londynu - Tadeusz Żenczykowski-Zawadzki

Autor: KAROLINA TRZESKOWSKA-KUBASIK

28.04.2021

Urodził się 2 stycznia 1907 roku w Warszawie. W czasie I wojny światowej przebywał z rodzicami w mieście Orzeł, gdzie ukończył szkołę dla uchodźców i należał do Pierwszej Orłowskiej Drużyny Harcerskiej im. Księcia Józefa Poniatowskiego. Jej członkiem był również Witold Pilecki.

Podczas pobytu w Orle Żencykowski-Zawadzki miał też styczność z Józefem Skwarnickim, z Aleksandrem Prystorem, z Janem Kwapińskim – osobami ściśle powiązanymi z Józefem Piłsudskim. Po latach na falach Rozgłośni Polskiej Radio Wolna Europa (RWE) przyznał, że przeszedł wówczas chrzest polityczny na piłsudczyka. Do końca życia pozostał wiernym zwolennikiem polityki Piłsudskiego. W 1920 r. miało miejsce pierwsze spotkanie Żencykowskiego-Zawadzkiego z późniejszym Marszałkiem Polski, który powracał z wyprawy kijowskiej. Był wówczas uczniem Gimnazjum im. Kazimierza Kulwiecia:

„Nasza szkoła mieściła się nieopodal placu Aleksandra, na którym miało nastąpić powitanie powracającego z Kijowa Piłsudskiego. Kolumny kościoła były bardzo ładnie udekorowane girlandami z kwiatów. Z daleka zobaczyłem jak między kolumnami, po stopniach wchodzi do kościoła Piłsudski. Kiedy już wyszedł i wsiadł do otwartego landa, studenci wyprzęgli konie i tam wieźli go Alejami do Belwederu. Ten obrazek zapamiętałem na całe życie”.

Podczas zamachu stanu, który rozegrał się w dniach 12-15 maja 1926 r., Żencykowski-Zawadzki zdecydowanie opowiedział się za Piłsudskim. Nic nie wskazuje na to, aby w tej kwestii dręczyły go rozterki moralne, jakie towarzyszyły innym, którzy sympatyzowali z Piłsudskim.

Młody piłsudczyk

W 1923 r., będąc w siódmej klasie, Żencykowski-Zawadzki przystąpił do Związku Strzeleckiego, w którym działał do 1939 r. Jego głównym zadaniem była odbudowa oddziału w Pruszkowie. Żencykowski-Zawadzki już wówczas przejawiał pogląd, któremu pozostał wierny do końca życia, że propaganda stanowi ważną część składową budowy organizacji. Pruszkowski oddział pod jego dowództwem przekształcił się w prężnie działający ośrodek. Podczas zamachu stanu, który rozegrał się w dniach 12-15 maja 1926 r., Żencykowski-Zawadzki zdecydowanie opowiedział się za Piłsudskim. Nic nie wskazuje na to, aby w tej kwestii dręczyły go rozterki moralne, jakie towarzyszyły innym, którzy sympatyzowali z Piłsudskim. Prasa endecka z wielką ochotą

uwypuklała osobiste dramaty, nagłaśniając kwestię np. próby samobójczej podjętej przez gen. Kazimierza Sosnkowskiego. Bezkrytycyzm wobec polityki Piłsudskiego towarzyszył Żenczykowskiemu-Zawadzkiemu do końca życia – widoczny jest w jego emigracyjnej publicystyce.

Tadeusz Żenczykowski-Zawadzki

W 1924 r. zdecydował się pójść w ślady ojca, który był rejentem sądowym, rozpoczął bowiem studia na Wydziale Prawa na Uniwersytecie Warszawskim. Zaangażowanie w działalność polityczną miało wpływ na to, że studia ukończył dopiero w 1930 r. W okresie studenckim, od 1927 r. działał w Związku Polskiej Młodzieży Demokratycznej, który stał się areną walk z młodzieżą wszechpolską. W okresie służby wojskowej w Baonie Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 7 w Śremie piastował stanowisko redaktora naczelnego „Podchorążego”, zaś od 1933 r. „Strzelca”, będącego oficjalnym organem prasowym Związku Strzeleckiego.

Okres przedwojenny to również czas działalności Żenczykowskiego-Zawadzkiego w ramach Związku Młodych Prawników. Spotkania, które odbył będąc w delegacji w III Rzeszy w 1935 r. z Hansem Frankiem oraz z ówczesnym ministrem sprawiedliwości Franzem Gürtnerem, wypominać mu będzie w okresie powojennym propaganda komunistyczna. W 1937 r. Żenczykowski-Zawadzki objął stanowisko kierownika propagandy w Obozie Zjednoczenia Narodowego (OZN). W 1938 r. został zaś najmłodszym posłem Sejmu V Kadencji. Warto zaznaczyć, że okres działalności w OZonie to ewolucja poglądów Żenczykowskiego-Zawadzkiego w stronę skrajnej prawicy. Świadczyć może o tym przede wszystkim jego aprobatą wyrażona względem haseł nacjonalistycznych oraz antysemickich. Równocześnie w tym okresie dużą uwagę zwracał na problemy warstwy robotniczej. Organizował między innymi bezpłatne bilety do teatru dla robotników rozprowadzane przez związki zawodowe. W 1939 r. zorganizował zaś dwie wycieczki dla robotników do Danii i Szwecji.

Inspiracją dla Żenczykowskiego-Zawadzkiego byli Włosi, którzy regularnie organizowali akcje spędzania wolnego czasu przez robotników. Jak wspominał po latach:

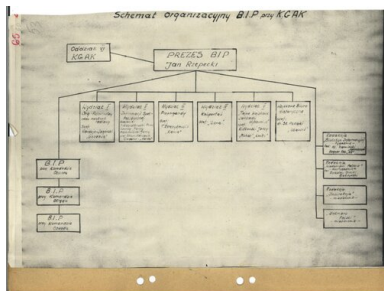
„Podczas wycieczki nasi robotnicy przekonali się, że są traktowani jak normalni obywatele, że nie tylko dygnitarz czy burżuj może jechać nad morze. (...) Tylko tumany robią propagandę przez gadanie”.

„Kowalik” - szef akcji „N”

Po ataku III Rzeszy na Polskę w dniu 1 września 1939 r., Żenczykowski-Zawadzki był autorem ustawy o czynnej służbie wojskowej posłów i senatorów. We wrześniu 1939 r. walczył w ramach 21 Pułku Piechoty „Dzieci Warszawy” na Mokotowie. Po ucieczce z niewoli niemieckiej natychmiast zaangażował się w działalność konspiracyjną tworząc Związek Odbudowy Rzeczypospolitej (ZOR). Jak wspominał po latach na falach Rozgłośni Polskiej Radio Wolna Europa:

„Okres konspiracji był właściwie spełnieniem – to będzie dziwnie brzmiało – moich marzeń. Jako młody chłopak, czy później student zazdrościłem starszemu pokoleniu, że mogło walczyć o Polskę niepodległą. Nie byłem na świecie, albo byłem za młody, żeby w tej walce wziąć czynny udział i zawsze szalenie żałowałem, że ach oni są szczęśliwi, byli w konspiracji (...). Kiedy przyszła nasza konspiracja bardzo ona odpowiadała moim ambicjom, moim zamiarom, moim chęciom, żeby jak najszybciej ją rozbudować, w mądry sposób prowadzić”.

Do Związku Walki Zbrojnej Żenczykowski-Zawadzki przystąpił pod koniec 1939 r. Od grudnia 1940 r. kierował Akcją „N” – antyniemiecką propagandą dywersyjną. To szczytowy okres w życiu „Kowalika”. Wykorzystując swoje doświadczenie propagandowe, sprawnie zarządzał zespołem liczącym ok. tysiąca osób. Sam fakt, że był on jedną z osób najbardziej poszukiwanych w Warszawie przez Gestapo, świadczy o jego dużej aktywności konspiracyjnej. Jego znajomi obawiali się o niego, ponieważ ze względu na wzrost bardzo wyróżniał się na ulicy. Działalność w ramach Wydziału „R” niewątpliwie ugruntowała jego antykomunistyczne poglądy, a równocześnie namaściła go na jednego z głównych wrogów późniejszej Polski Ludowej.

Schemat organizacyjny BIP przy KG AK. Z zasobu IPN

Przeszło trzyletnia rozłąka z żoną Daromiłą, aresztowaną przez gestapo w listopadzie 1942 r. nie zniechęciła Żenczykowskiego-Zawadzkiego do przerwania aktywności patriotycznej, a wręcz wzmogła jego chęć walki z okupantem niemieckim. Kierował również Podwydziałem Propagandy Mobilizacyjnej „Rój”, którego głównym założeniem miało być przygotowanie aparatu propagandowego na czas powstania zbrojnego. W Powstaniu Warszawskim stał na czele Wydziału Propagandy Komendy Głównej Armii Krajowej. 15 września 1944 r., rozkazem Komendanta Sił Zbrojnych awansowano go do stopnia kapitana.

Na emigrację...

Po upadku Powstania Warszawskiego przebywał w obozach jenieckich w Lamsdorf oraz w Grossborn. Okres po wyjściu z niewoli był dla niego czasem rozterek i licznych wątpliwości: planował kontynuowanie walki konspiracyjnej. Świadczyć mogą o tym jego działania – konspiracja w Krakowie, nieutrzymywanie kontaktów z AK-owcami, kwestia ujawnienia się. Rosnące zagrożenie ze strony władz komunistycznych przyczyniło się do podjęcia przez niego decyzji o wyjeździe z Polski w drugiej połowie 1945 r.

**Tadeusz Żenczykowski-Zawadzki
w niemieckim obozie jenieckim w
Lamsdorf, 1944**

Kierował Akcją „N” – antyniemiecką propagandą dywersyjną. To szczytowy okres w życiu „Kowalika”. Wykorzystując swoje doświadczenie propagandowe, sprawnie zarządzał zespołem liczącym ok. tysiąca osób. Był jedną z osób najbardziej poszukiwanych w Warszawie przez Gestapo.

Tadeusz wraz z Daromiłą opuścili Polskę zaopatrzeni w zaświadczenie PCK informujące, że w celu poszukiwań urodzonego 19 marca 1943 r. dziecka w obozie koncentracyjnym i wywiezionego następnie w głąb Niemiec, udają się do Niemiec, Czechosłowacji oraz Austrii. Małżeństwo dysponowało również małą walizką z niezbędnymi rzeczami. Posiadało również dolary oraz papierosy i boczek stanowiące cenny środek wymienny. Żenczykowsky-Zawadzcy przebywali między innymi w 2. Korpusie gen. Władysława Andersa, a od 1946 r. w

Wielkiej Brytanii. Tamże okupacyjny „Kowalik” zaangażował się w działalność w organizacjach kombatanckich – w Studium Polski Podziemnej, w Kole b. żołnierzy Armii Krajowej, a także w aktywność publicystyczną w ramach „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza”, gdzie walczył w obronie prawdy historycznej, demaskując kłamstwa propagandy komunistycznej. Działalność polityczną kontynuował w ramach Polskiego Ruchu Wolnościowego „Niepodległość i Demokracja”. Zamieszanie w tzw. aferę Bergu było jednym z trudniejszych momentów w jego życiu. Jego pozycja w środowisku londyńskim mocno osłabła. Dotknął go również ostracyzm ze strony znajomych. Pomocną dłoń wyciągnął do niego Jan Nowak-Jeziorański, jego podopieczny z czasów Akcji „N”, proponując mu pracę w Rozgłośni Polskiej Radio Wolna Europa.

Tadeusz Żenczykowski-Zawadzki
wraz z żoną Daromiłą

- 12 -

W Y K A Z

Tajne

ośb. zwanych z wyspięciem analitycznymi, stosującymi
ograniczone metody naukowe

№	Nazwisko i imię imięna rodziców data i miejsce urodz.	Charakterystyka	Adres
1.	ANGLIA BACMAN Zygmunt s. Maurycego ur. 15.12.1925 - Poznań	emigrant z PRL w 1967. działacz wyjątkowy dr filozofii, aktywista prace przeciw PRL i KS	Leeds, Anglia
2.	BACIŃSKI Zdzisław s. Bolesława i Jany ur. 28.04.1906 - Nowy Sącz	b. pracownik RWE, wrogo występuje przeciwko ZSRR i PRL	Gwendolen Ave, London SW 15
3.	STYPUŁKOWSKI Andrzej s. Zdzisława i Aleksandry ur. 1929	ścisłe współpracuje z dyplomatami radzieckimi i Kultura partyjną, właściciel firmy wydawni- czej "Polonia Book Ltd."	Queen Anne s. Gardens London
4.	WOLYŃSKA Elżbieta	związana z ruchem wyjątkowym, wymi- growała z PRL w 1968 r.	Abbey Rd. London
5.	AUSTRIA JASNY Gół CYRER Kazimierz s. Wacława ur. 15.12.1921 - Warszawa	działacz wyjątkowy, ekonomista, występuje wrogo p-ko RS i PRL	Wiedeń, Austria
6.	POHOŃSKI Wacław s. Antoniego ur. 15.03.1924 - Kielce	agent CIA, szpieg, pracownik RWE	Wien i, Hoher Markt 5, Austria
7.	WIESNITZAL Sayman ur. 21.12.1908 - ZSR	kierownik Centrum Dokumentacji Żydowskiej	Wiedeń, Austria
8.	ZYTUMIŃSKI Eugeniusz s. Grzegorz i Magdaleny ur. 29.10.1907	szpieg CIA, działacz wrogo organizacji emigracyjnych	Austria

Sporządzony przez tajne służby komunistyczne PRL w okresie Gierka Wykaz osób znanych z wystąpień antysocjalistycznych, mogących zagrażać wizytom państwowym, a w nim... Z zasobu IPN (s. 1 Wykazu...)

25

- 7 -

1	2	3	4
61.	TRÓSCIANKO Wiktor s. Franciszka ur. 24.10.1914 r. - Wilno	Redaktor RWE. Wybitnie wrzucił wodze PRL i ZSRR. Agent CIA.	München 27, Lupacstr. 13
62.	WIRPSZA Wincenty	Emigrant pomarcowy, pochodzenia żydowskiego. Brał udział w syjonistycznych akcjach antypaństwowych.	Berlin Zachodni
63.	ZAMORSKI Kazimierz s. Franciszka ur. 21.11.1914 r. w Krasiechowie	Pracownik RWE. Agent CIA, wykorzystyw. do działalności wywiadow.	München, Augerstr. 13
64.	ZAREMBA Paweł s. Piotr ur. 1915 r. w ZSRR	Redaktor RWE	München 22, Kaulbachstr. 51
65.	ZENCZYKOWSKI ve1 ZAWADZKI Tadeusz ur. 2.10.1917 - Warszawa	Z-ca J. Nowaka w RWE. Specjalizuje się w szkoleniu agentów bezpieczeństwa PRL i KGB. Jest wyjątkowo zaciekle w siałkach personalnych na przewódców KS.	München 6, Widenmayerstr. 33 /obecnie W. Bryndis/
66.	SZWECCJA		
67.	ALSTERDAL Alwar ur. 1924 r.	działacz syjonistyczny	Szwecja
68.	BARANKIEWICZ Wiesława	Zdrójca. Przewodzi na współpracy z CIA	Szwecja
69.	DAJCZOWAND Maria ur. 1918 r.	Emigracja pomocowa. Słynna. Była agentką w Polsce	Luza, Szwecja
70.	FELDMAN Albert	Emigracja syjonistyczna. z Polski	Szwecja
71.	FISZER Artur ur. 12.10.1924 Jarosław	J. W.	Szwecja

...m.in.: Specjalizuje się w szkoleniu aparatu bezpieczeństwa PRL i KGB. Jest wyjątkowo zaciekle w atakach personalnych na przywódców KS. (o Tadeuszu Żenczykowskim-Zawadzkim). Z zasobu IPN

Okres pracy w RWE był bardzo intensywnym czasem w życiu Żenczykowskiego-Zawadzkiego. Po tzw. aferze Bergu praca w radio była dla niego szansą odbudowy utraconego autorytetu wśród emigracyjnej społeczności. Żenczykowski-Zawadzki był najlepszym znawcą spraw krajowych wśród radiowców, co przekładało się na wysoki poziom audycji. Organizował i nadzorował prace nad programem, duży akcent kładąc na tematykę Polskiego Państwa Podziemnego oraz na demaskowanie fałszów propagandy komunistycznej.

O roli, jaką odgrywał w Rozgłośni Polskiej Radio Wolna Europa, może świadczyć fakt, że był jednym z najbardziej zwalczanych działaczy rozgłośni. Głównym informatorem bezpieczeństwa był Aleksander Gieysztor, długoletni przyjaciel Żenczykowskiego-Zawadzkiego.

W walce komunistycznym fałszem

O roli, jaką odgrywał w Rozgłośni Polskiej Radio Wolna Europa, może świadczyć fakt, że był jednym z najbardziej zwalczanych działaczy rozgłośni. Głównym informatorem bezpieczeństwa był Aleksander Gieysztor, długoletni przyjaciel Żenczykowskiego-Zawadzkiego. Wobec okupacyjnego „Kowalika” stosowano różne metody. Przede wszystkim odwoływano się do jego działalności w Obozie Zjednoczenia Narodowego, wielokrotnie porównując go do nazistowskiego działacza propagandowego Josepha Goebbelsa. Propaganda komunistyczna wykreowała obraz Żenczykowskiego-Zawadzkiego jako osoby schorowanej (zmagał się z problemami z sercem), przechodzącej głęboki kryzys psychiczny. Wykorzystywano jego tęsknotę za krajem, próbując namówić go do powrotu do Polski i objęcia dobrego stanowiska publicznego. Trwające przeszło dwadzieścia lat rozpracowywanie Żenczykowskiego-Zawadzkiego zakończyło się niepowodzeniem. Po powrocie na emeryturę w 1972 r. do Londynu, ponownie zaangażował się w działalność emigracyjną. Działał w organizacjach kombatanckich, niejednokrotnie biorąc udział w konfliktach personalnych.

Tadeusz Żenczykowski-Zawadzki
podczas dekoracji Orderem Orła
Białego w Ambasadzie RP w
Londynie

W ciągu siedmiu lat wydał sześć książek. Zwraca uwagę jego wydajność pisarska, tym bardziej, że był już w podeszłym wieku. Dość szybko stał się jednym z najbardziej znanych historyków emigracyjnych, a jego książki cieszyły się dużą popularnością. Należy zaznaczyć, że Żenczykowski-Zawadzki poruszał pionierskie tematy, walcząc tym samym z propagandą komunistyczną. Na emeryturze powrócił do współpracy z „Dziennikiem Polskim i Dziennikiem Żołnierza”. Był autorem licznych artykułów zamieszczanych na jego łamach. Wciąż żył sprawami kraju. Prenumerował większość gazet, nawet „Trybunę Ludu”. Wspierał również działalność opozycyjną w kraju. Ostatnie lata jego życia to notoryczne zmaganie się z problemami finansowymi oraz zdrowotnymi. U Żenczykowskiego-Zawadzkiego widoczne były momenty zwątpienia i samotności. Zauważalny był jego dystans wobec środowiska emigracyjnego:

„Polski Londyn traci już swoją dawną pozycję polityczną i coraz bardziej ramoleje, właściwie brak nawet ludzi do rozsądnej politycznej rozmowy. Niezależnie od tego coraz bardziej odczuwamy zmęczenie fizyczne. Wiek robi swoje!”

Po 46 latach nieobecności w 1991 r. pojechał wraz z żoną Daromiłą z wizytą do Polski. Wielu byłych żołnierzy Polskiego Państwa Podziemnego, którzy po 1945 r. znaleźli się na Zachodzie, nie miało nigdy takiej szansy. Zmarł 30 marca 1997 r. w Londynie. Jako przyczynę zgonu podano zapalenie płuc oraz nowotwór przełyku.

Bez wątpienia był postacią nietuzinkową, jednym z najśłynniejszych działaczy emigracyjnych. Niektóre aspekty z jego życiorysu nie są jednoznaczne oraz po dzień dzisiejszy są przedmiotem licznych kontrowersji. Wspomnieć należy chociażby o jego bezkrytycznej sympatii dla polityki Piłsudskiego, o działalności w Obozie Zjednoczenia Narodowego czy o jego udziale w tzw. aferze Bergu oraz w licznych konfliktach emigracyjnych. Nie można zarzucić mu jednakże jednego – braku patriotyzmu. To właśnie on stanowił siłę napędową wszystkich przejawów jego aktywności.

COFNIJ SIĘ